

MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU'NDA RÜYA VE HALÜSİNASYONLAR

Gulzar Mammadova

- Peyami Safa, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Eserlerinde genellikle Doğu-Batı çatışması, bireyin ve toplumun ruhsal-felsefi bunalımları gibi konulara eğilir. 1949'da kitap hâlinde yayımlanan *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, bireyin ve hatta toplumun, çağın ruhsal ve felsefi bunalımını konu edinen önemli eserlerden biridir.

Söz konusu roman iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde, Ferit'in bir pansiyonda rüya, halüsinasyon ve kabuslarla geçirdiği altı günü anlatılır. Dolayısıyla bu bölüm kahramanın yoğun bir biçimde yaşadığı ruhsal bunalımlarını içermektedir.

Romanın ikinci bölümünde, Ferit Büyükada'ya taşınır, mekânın ve sosyal çevrenin değişmesinden ve Matmazel Noraliya'nın esere dâhil olmasından sonra olaylar mistik ve metafizik bir hüviyete bürünür. Ferit'in ruhsal ve düşünsel dünyasında büyük bir değişim başlar, pansiyonda yaşadığı ruhsal ve felsefi buhranları Büyükada'da son bulur.

Peyami Safa, romanlarında kahramanlarının daha çok ruhsal ve felsefi sorunlarına odaklanan bir yazardır, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda da aynı yolu izler. Bu bakımdan eser, psikolojik ve felsefi içeriğiyle dikkati çeker. Romanın başkahramanı olan Ferit, birtakım soruları olan, huzursuz, iradesiz, takıntılı, depresif bir karakterdir. Yaşadığı sorunlar, genelde sinir buhranları, uykusuzluk, odaklanamama, kâbuslar, halüsinasyonlar, cinsel açlık, korku ve şüphe şeklinde tezahür eder.

Yazar, romanında Ferit'in ruhsal buhranlarını daha çok da rüya ve halüsinasyonlar vasıtasıyla ifade eder. Bu bakımdan eserde rüya ve halüsinasyonların önemli bir işlevi vardır.

1. Rüyalar

Kimi araştırmacılar tarafından bilimsel bir açıklaması olmadığı ileri sürülen rüyalar, çoğu zaman tam olarak hatırlanamaz. Bunlar, -bir kısmı eğlenceli ve zihni dinlendiren bir yönü olsa da- genelde kavranması zor, ancak unutulması kolay, irade dışı faaliyetlerdir (Montangero, 2016: 10). Rüyalar, çoğu kez gündelik yaşamda karşı karşıya kalınan bazı durumların uykü hâlindeki tezahürüdür ve her ne kadar mantık dışı görünse de yaratıcı bir süreç olarak değerlendirilebilir (Montangero, 2016: 72-73).

Sigmund Freud, *Rüyaların Yorumu* adlı eserinde rüyaların kaynağının “..ya duyularımızla algıladığımız dünyada karşımıza çık[an] ya da uyanık haldeyken bir şekilde aklımızdan geçen” (2021: 51) şeyler olduğunu söyler. Bu ifadeye göre rüya, insanın içinden geçirdiği veya dış dünyada yaşadığı kimi durumları yansıtır. Ancak onları nesnel karşılıklarıyla ilişkilendirmek oldukça zordur. Çünkü insanlar genellikle gördüğü rüyayı tümüyle hatırlamakta güçlük çeker (Freud, 2021: 51).

Çoğu araştırmacıya göre rüyalar, öznenin psikolojik durumunu, arzularını veya nefretlerini yansıtır. Nitekim Sigmund Freud’a göre rüya, ruhsal hâllerin yansımasıdır ve öznenin rahatsızlık duyduğu bir duruma tepki olarak ortaya çıkar (2021: 61). Ancak psikolojik durumlar da daha önce maruz kalınan fiziksel-ruhsal bir olay nedeniyle tezahür eder. Dolayısıyla rüyalar, insanın psikolojik durumları ve geçmişteki yaşantılarıyla yakından ilgilidir. Nitekim Carl Gustav Jung da hâlihazırdaki zihinsel ve ruhsal durumun temelinde geçmişin etkili olduğunu belirtir (2015: 12).

Bunun dışında depresif kişilerin rüyalarıyla depresif olmayanların rüyaları arasında gözle görülür farklar vardır. Örneğin “başarısızlıklar, şanssızlıklar ve sıkıntı verici durumlar” (Montangero, 2016: 48), travmalar yaşayan kişiler, yoğun olarak kâbus görür. Kâbuslar ise genellikle öznenin kırılğan ruh hâllerini, karamsar mizaçlarını yansıtır, ayrıca onları olumsuz etkiler, kişinin kendine, çevresine ve hayata olan güveninin sarsılmasına neden olur (Montangero, 2016: 39).

Ferit, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'ndaki ilk rüyayı, pansiyonda kaldığı birinci gece görür. Delikanlı, rüyasında babasının kahkahalarını ve annesinin acı haykırımlarını duyar. Eserde bu, “*FERİT, Ferid, it, id, t, d, t değil, d, fotenik,*

fonetik ve babasının kahkahaları; sonra annesi, bir ormanın karanlığında hangi ağacın arkasına saklandığını belli etmeden, maymuna benzer bir gölgenin üfürdüğü borazan biçiminde bir sazın geniş ağzından çıkan yeşil, turuncu, daha sonra kıpkırmızı alevden bir sesle acı acı haykırıyordu...” (Safa, 2024: 7) şeklinde anlatılır.

Romanda Ferit’in gördüğü bu rüyayı çağrıştıran somut olgu, bitişikte oturan Eda Hanımın sesidir. Bu ses, delikanlıya annesinin sesini hatırlatmış, söz konusu hatırlama ise rüya yoluyla tezahür etmiştir. Rüyada duyulan ve babaya ait olan kahkahayı çağrıştıran olay ise Ferit pansiyona geldiğinde Vafi Bey, ismini deftere yazarken “*ben Ferid’i d ile yazarım*” (Safa, 2024: 19) cümlesinden dolaydır. Bu konuşma sırasında genç adam, babasının bu konudaki düşüncelerini hatırlar ve söz konusu anı da çağrışım yoluyla rüyaya yansır.

Bu bilgiler, görülen rüyanın temelinde dış dünyadaki nesnel karşılıkların ve geçmişteki yaşantıların bulunduğunu göstermektedir.

Rüyaların bir başka özelliği, bastırılmış düşüncelerin ürünü olmasıdır. Freud buna “sansür” adını verir. Jung *Rüyalar* adlı kitabında Freud’un “sansür” adını verdiği bastırılmış duyguları, gün içinde bir düşüncüyü sonuna kadar götürmemize engel olan (2015: 15) durum olarak tanımlar. Romanda Ferit, Vafi Beye, babasının “t”, “d” fonetiği hakkındaki düşüncelerini söylemek istemiş ancak o an aklından geçenleri aktaramamış (Safa, 2024: 19), dolayısıyla söylenmek istenen duygu ve düşünce, Freud’un deyişiyle bastırılmış ama daha sonra rüyada bu baskının örtüsü kalkmıştır.

Ferit, pansiyonda yaşadığı birtakım olaylar ve buhranlardan sonra Yahya Aziz’in tavsiyesi üzerine Büyükkada’ya taşınır, Matmazel Noraliya’nın köşkünde bir oda kiralar ve burada da bir rüya görür. Söz konusu rüyada bir kuyuya düşmüştür ve birtakım adamlar onu bu kuyudan çıkarmaya uğraşmaktadır (Safa, 2024: 228).

Rüyada ilk dikkati çeken, “kuyuya düşme” motifidir. Kuyu metaforunun Şark-İslam edebiyatında köklü bir geçmişi vardır ve genellikle, çile, inziva ve arınma mekânı olarak dikkati çeker (Tek, 2018: 65). Ferit’in rüyasında ise öncelikle psikolojik bir sıkıntıya, buhrana işaret ettiği açıktır. Delikanlı, bu rüyayı görmeden önce polis tarafından yakalanacağı “korku”su içindedir. Kuyu içinde olmak, bu “korku”nun tezahürüdür. Ancak aynı zamanda içine düştüğü felsefi ve psikolojik buhranı da çağrıştıır. Kuyu, Şark-İslam edebiyatında, özellikle *Yusuf u Züleyha* kıssasında bir sınanma veya çile mekânı ve yeniden başlayışa giden yolda önemli bir “değişim durağı”dır. Bu nedenle kuyudan çıkma, hem ruhi hem bedensel anlamda “kurtulma”, “güçlenme”, “yeni bir başlangıç” anlamları taşır. Nitekim *Matmazel Noraliya’nın Koltuğu*’ndaki bu rüya da kahramanın ruhsal bunalımlarından arınarak mistik bir “ben”e yönelme arzusunun ilk işaretlerindedir. Yazar, bu rüya aracılığıyla Ferit’in karanlık bir dünyadan aydınlık bir dünyaya çıkma arzusunu, bu arzu öncesindeki ruh hâllerini, ikilemelerini, bunalımlarını ve korkularını betimler.

Ferit, Büyükkada'da gördüğü ikinci rüyasında kime ait olduğunu kestiremediği ince, yumuşak ve narin bir "Gel!" sesi duyar (Safa, 2024: 230-231). Bu, tıpkı Ahmet Kutsi Tecer'in "Nerdesin" şiirindeki gibi insanı mistik, aydınlık âleme çağırın bir sestir. Delikanlı, hiçbir direnç göstermeden sesin geldiği tarafa doğru ilerler ve onu izleyerek Matmazel Noraliya'nın kaldığı odaya çıkar, burada Noraliya'yı ve koltuğunu görür ve sonraki süreçte yeni ve erdemli "ben"liğine kavuşur (Safa, 2024: 230-231). Dolayısıyla bu rüya, kahramanın felsefi ve psikolojik buhranlarından kurtulma arzusunun güçlendiğine, aynı zamanda ruhsal bir değişim, aydınlanma geçirmekte olduğuna işaret etmektedir. Nitekim kendisi bu değişimi eserde *"Bugün ben tuhaf bir dünyadayım. Eskiden gördüğüm ve bildiğim her şeyin üzerine bambaşka bir mânâ yapıştı."* (Safa, 2024: 241) sözleriyle ifade eder. Ondaki değişimin, mistik bir benliğe yönelişin arkasındaki model ya da ana figür, daha önce böyle bir süreçten geçen Matmazel Noraliya'dır.

Bu rüya, Ferit'in kendi ben'iyle birlikte Tanrı'yı bulma, bilme sürecini de anlatmaktadır. Nitekim *"Artık şuurunda kendi ben'ini değil, başka ve geniş ve her şeyle birleşmiş, sonsuz bir kendi vardı. Bu, kendinden çıkan ve onu aşan, her şeyi kavrayan ve her şeyle bir olan bir kendi şuuruymdu. Bu bir, mutlak birdi. Ansızın gözleri kör edecek kadar keskin bir ışığa benzeyen ve hududu görünmeyen büyük bir aydınlık parlardı; ve ansızın her şeyi kavradı ve sonsuz derinliklere iner gibi bir duygu bütün ruhunu sardı."* (Safa, 2024: 232) cümleleri, Ferit'teki bu mistik aydınlanmaya işaret eder.

Ferit'in Büyükkada'da gördüğü söz konusu rüya, Sigmund Freud'un *Rüyalar ve Yorumları* eserindeki bilgilerden hareketle yorumlanırsa, görülme nedenleri daha somut delillerle açıklanabilir. Freud, adı geçen eserinde, rüyaların arkasındaki bazı nedenler üzerinde durmuştur. Ona göre rüyaları tetikleyen bir başka etken çağrışımdır. Kanaatimizce söz konusu rüyanın çağrışım nesnesi, Ferit'in gündüz vakti köşkün sofasındaki duvarda gördüğü Matmazel Noraliya'nın fotoğrafıdır (Safa, 2024: 224). Bunun dışındaki bir başka sebep de yine Fotika'nın ona Matmazel Noraliya'dan bahsederken söylediği *"...Tiyam sabaha kadar gezerdi (...). Bu odada da, karşıda da hep ayak sesleri duyulurdu. (...) Dolaşırda hep."* (Safa, 2024: 228) şeklindeki sözlerdir. Belli ki Matmazel Noraliya'ya dair söylenen, özellikle "sabaha kadar gezerdi", "hep ayak sesleri duyulurdu" ifadeleri, Ferit'in bilincinde yer edinmiş ve rüyayı sese dair bu konuşmalar tetiklemiştir.

Yeri gelmişken Ferit'in buhranlarının arkasındaki figürlerden biri olan babadan da bahsetmekte yarar var. Eserde verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere baba, Allah'a ve ruha inanmayan şehvet düşkünüdür. Roman boyunca delikanlı, yer yer babasını bu yönleriyle hatırlar, hatta başta babasına benzer zaafı gösterir, tıpkı onun gibi nefesine sahip olamaz. Bu bakımdan baba, kahramanı genetik anlamda biçimlendiren bir "kaygı" kaynağıdır. Dolayısıyla bu rüyada Ferit'in, Matmazel Noraliya'nın koltuğunda gözlerini kapatarak ben'ini araması, aynı zamanda babasının etkisinden kurtulup kendi benliğine

kavuşma isteğidir. Nitekim delikanlı, babanın genetik esaretinden kurtuluşunu “*Ben artık o eski züppe değilim. Bambaşka bir adam olduğumu göreceksin. (...) Artık babamın kötü tesirlerinden ayrılıyorum*” (Safa, 2024: 295) sözleriyle dile getirmiştir.

Ferit Güleler, bu son rüyadan sonra yepyeni bir benliğe ulaşır, dünyaya başka bir gözle bakar, nefesine ve zaaflarına yenik düşmemeye ve daha doğru kararlar vermeye başlar. Örneğin Büyükkada’da Selma’yla baş başa kaldığında iradesine hâkim olarak ona dokunmaz, içindeki şehvet tutkusunu dizginler, başlarda ruha inanmıyorken daha sonra inandığını “...*bizim bir ruhumuz var. İnanıyoruz.*” (Safa, 2024: 131) sözleriyle dile getirir.

2. Halüsinasyonlar

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda Ferit, rüyalar dışında halüsinasyonlar da görür. Bunların bazıları işitsel, bazıları görsel, bazıları da dokunsal halüsinasyonlardır. Ferit’te rastlanan gaipiten ses duyma, çıplak kadın hayaletleri görme, gördüğü şeyleri yanlış algılama (örneğin kâğıt sepetini annesinin başına benzetmesi), bedeninde dokunuşlar hissetme gibi halüsinasyonlar, ileri safhada bir depresyonun ve şizofreninin belirtileridir.

16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve “dalgin bir zihin” anlamında kullanılan halüsinasyon, 1830’lu yıllarda giderek bugünkü anlamını kazanmaya başlar. “*Ayirt edilebilir bir dış uyaran yokken ortaya çıkan yanlış algı varsanı olarak adlandırıl[an]*” (Metzger, 1998: 51), kişinin görülmeyen ve gerçekte olmayan şeyleri hissetmesi durumu olarak tanımlanan halüsinasyon, “*sakatlanmış ve hatalı hale gelmiş bir hayal gücü*”dür (Foucault, 2006: 299) ve şizofreni hastalarında sıklıkla görülen belirtilerdendir. Çünkü halüsinasyonda “*dışsal bir gerçeklik*” (Sacks, 2012: 9) mevcut olmamasına rağmen, kişi hissettiğini gerçek sanır.

Halüsinasyonlar, zihinde irade dışı oluşan ve kontrol edilemez durumlardır, “...*canları istediği zaman belirir ya da kaybolurlar*” (Sacks, 2012: 10), kimi zaman sahte halüsinasyon olarak da adlandırılan başka biçimleri de vardır. Bunlar da istem dışıdır ve genellikle uykuya dalmak üzereyken ve gözler kapalıyken tezahür eder. Normale benzemeyen bu renkli görüntüler, ayrıntılara ve tuhaf biçimlere sahip olabilir (Sacks, 2012:10). Söz konusu hisler, kimi kez “yanlış algılama” ya da “yanılsama” da olabilir. Sacks bunları “*Eğer birinin yüzüne baktığımızda yüzün yalnızca yarısını görüyorsam bu yanlış algılamadır*” (2012:10) sözleriyle açıklar.

Bazı araştırmacılar rüya ile halüsinasyon arasında bir süreklilik olduğunu öne sürmüştür. Ancak zamanla yapılan araştırmalar sonucunda rüya ile halüsinasyon arasında bir hayli fark olduğu kanıtlanmıştır. Halüsinasyonlarda bir yaratıcılık söz konusudur, rüyalarda ise yaratıcılık yoktur. Dolayısıyla bu ruhsal hastalığı bilinçte ve zihinde olağanüstü bir kategoride değerlendirmek gerekmektedir (Sacks, 2012: 12).

2.1. İşitsel Halüsinasyonlar

Gerçekte var olmayan seslerin duyulması şeklinde tanımlanabilecek işitsel halüsinasyonlar, şizofrenide en sık rastlanan sorunlardandır. Hastalar, başlangıçta duydukları seslerin gerçek olmadığını farkındadır ancak hastalık ilerledikçe gerçek olduğuna inanırlar ve bu, onlar için zamanla bir kâbusa dönüşebilir. Bu tür halüsinasyonlar kişiden kişiye farklılıklar göstermekle beraber genellikle tuhaf sesler şeklindedir.

İşitsel halüsinasyonlar, kimi kez mırıltı, fısıltı, tıkırtı, hışırtı, çınlama ve boğuk sesler şeklinde rahatsız edici düzeyde olabilir (Sacks, 2012: 66) ve çoğu zaman “suçlayıcı, tehditkâr, alaycı ya da eziyet verici”dir (Sacks, 2012: 61). Bazen kişi, övücü sözler söyleyen sesler de duyabilir. Bu sesler, duyanı motive veya hoşnut edebilir. Kişi duyduğu seslerin, kafasından, karnından veya başka bir organından geldiğini zannedebilir, kimi zaman kendi aralarında konuşan birden fazla ses olarak duyulabilir, onlarla konuşabilir ya da tartışabilir. Ayrıca bu sesler, kişinin o esnada aklından geçirdiği şeyler ya da davranışları hakkında yorum yapabilir (Mete, 1998: 36).

*Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'*nda Ferit, yer yer söz konusu işitsel halüsinasyonlara maruz kalır. Delikanlı, daha pansiyonda kaldığı ilk gece kulağında garip sesler duyar. Romandaki “... Yalnız kulağında, fakat içinde mi, dışında mı olduğunu fark edemediği bir acayip ses, kalın demir bir telin fiskelendiği zaman çıkardığı uğultuya benzer bir vınlama vardı. Buna çok uzaklarda çakal ulamalarına yahut boğuk insan haykırıışlarına benzer sesler karışıyor, başı da dönüyordu. (...) Sanki uzaklarda bütün bir şehir halkı ona hitap ederek haykırıyordu.” (Safa, 2024: 15-16) şeklindeki cümlelerden de anlaşılacağı üzere bu sesler, “kalın demir bir telin fiskelendiği zaman çıkardığı uğultuya benzer bir vınlama”ya ve buna karışan “çakal ulamalarına yahut boğuk insan haykırıışlarına benzer” ve oldukça rahatsız edicidir. Muhtemelen bu işitsel halüsinasyonları ilkin, Vafi Bey'in odasından gelen tanbur sesi tetiklemiş olmalıdır. Nitekim bu durum kitapta “Karanlık sofada, binanın derinliğinden gelen, uğultu hâlinde bir saz sesi duydu.” (Safa, 2024: 13) cümlesiyle ifade edilir. Tanbur sesi, delikanlıya “on beş sene evvel Beşiktaş'taki evde akşamları, teyzesi Necmiye Hanım[ın]...” (Safa, 2024: 15) ut çalışını ve sıkıntılı günleri hatırlatır, sonrasında da söz konusu işitsel halüsinasyonu çağırıştırır. Sesin uğultulu olması ve vınlamaya benzemesi, buna çakal ulumaları ve boğuk insan haykırıışlarınının karışması, öznenin bunalımlı bir ruh hâli içinde olduğuna işaret eder.

Genç adam, bir başka zaman yine pansiyondaki odasında uyumak üzereyken adının Zehma olduğunu söyleyen bir çıplak kadın halüsinasyonu görür, bu kadın onunla konuşur ve fısıltı hâlinde “Öldüreceğim seni!” (Safa, 2024: 144) diyerek boğazını sıkarak. Ferit, bunun üzerine korkarak bağırır. Söz konusu halüsinasyonda işitme, görme ve dokunma duyusu iç içe girmiştir. Bu halüsinasyonun nesnel karşılığı, delikanlının uyumadan önce karmaşık bir biçimde aklından geçirdiği sevgilisi Selma ve çıplak hayalini gördüğü Zehra'dır. Nitekim bu figürler “Zehma” adıyla tek bir halüsinasyona dönüşür.

Romanda Ferit'in algıladığı bir başka işitsel halüsinasyon, teyzesini öldüren Ahmet Tosun'un kadına ait paraların dolu olduğu bavulu delikanlıya vermesinden sonra gerçekleşir. Genç adam, bavulu tereddüt ederek alır ama nereden geldiğini bir türlü anlayamadığı "...Al! Alma! - Al! Alma! - Al! Alma! - Al! Alma! - Al! Alma! Alma! Alma! - Al! Al! - Alma! - Al! Alma! Al! Alma! Al!" (Safa, 2024: 196-197) şeklinde birtakım sesler duymaya başlar. Odasına geldiğinde yine arkasındaki camın vurulduğunu ve şangırdadığını işitir, "*Başını oraya çeviren Ferit, pencerenin dışından, kalın ve ince iki ses duy[ar]: 'Alma!', 'Al!'*" (Safa, 2024: 198). Bu ifadelerden, söz konusu seslerin nefsin ve vicdanın sesleri olduğu, Ferit'in nefsi ile vicdanı arasında kaldığı anlaşılmakta ve Safa, kahramanının tereddüdünü işitsel halüsinasyonlarla yansıtmaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Ferit, rahatsız edici sesler duymaya devam eder. Örneğin pansiyondaki odasında yatarken "*Karyolasının altından gelen bir kahkaha duyar gibi ol[ur].*" (Safa, 2024: 200). Bu, babasının sesine benzemektedir: "*Kahkaha bu sefer tavandan gel[ir]. (...) Bu sefer kahkaha, daha kısık ve sinsî, kapının dışından gel[mektedir]*" (Safa, 2024: 200)

Bu örneklerde de görüldüğü üzere Ferit, kaldığı pansiyonda her gün farklı sesler duyar. Seslerin çoğu, rahatsız edici, tehditkâr veya uğultuludur. Özne, zaman zaman bu seslerle konuşur, sesin şiddetine göre titrer, korkar, hatta kendine zarar verir. Söz konusu işitsel halüsinasyonlar, kahramanın şiddetli bir ruhsal bunalım yaşadığını göstermektedir. Ancak Ferit, Büyükada'ya taşındıktan sonra bu rahatsız edici sesler giderek azalır ve yerini sükûnete bırakır. Örneğin ilk gece uykuya dalacağı esnada ince, narin ve huzur veren bir "*—Gel!*" (Safa, 2024: 230) sesi duyar, bu sese "*karşı hiçbir mukavemet*" (Safa, 2024: 230) göstermez, hiçbir korku ve endişe duymaksızın yatağından kalkarak sesin geldiği yöne doğru gider.

2.2. Görsel Halüsinasyonlar

Şizofreninin diğer önemli belirtilerinden biri de görsel halüsinasyonlardır. Kişinin zihninde zaman zaman gerçekte var olmayan şekiller, renkler, nesnelere veya varlıklar görmesine görsel halüsinasyon denir.

Romanda Ferit, rüyalar dışında halüsinasyonlar da görür ve bunlar onun ruhsal durumunu yansıtır. Delikanlının pansiyonda kaldığı süre içinde yaşadığı ruhsal buhrana bağlı olarak görsel halüsinasyonlar da giderek artar ve çeşitlenir.

Ferit, ilk görsel halüsinasyonu pansiyonda geçirdiği birinci gün algılar. Vakit gecedir, yatağının kenarındadır: "*... Tam o anda, zihnine simsiyah, ortalarında birer ışık beneğiyle, kırılmayan gözlere benzer karanlık iki yuvarlak peyda ol[ur].*" (Safa, 2024: 15). Ardından bu kez merdivenlerde hafif ve sarımtırak bir beyazlık görür. Hareket eden bu beyazlığın nasıl bir cisim olduğunu anlayamaz (Safa, 2024: 39-40).

Ferit'in görsel halüsinasyonları, romanın ilerleyen sayfalarında giderek belirginleşir. Başlarda gördüğü karanlık iki yuvarlak gözün ardından zihninde bütün bir yüz belirir. Safa, bu halüsinasyonu "*Aynı gözler, dar ve çıkık bir alın*

üzerinde simsiyah bir saç yığını, geniş ve sivri şakaklar. (...) Ortası hasta çocuğunkinden daha az basık ve kanatları geniş bir burun altında, üst dudağı geniş bir çizgi halinde ve alt dudağı kalın bir ağızla yuvarlak ve yumuk bir çene arasında koyu bir gölge yutmuş çukur.” (Safa, 2024:17) cümleleriyle betimler.

Ferit daha sonra sadece bir yüz değil bütün bir kadın vücudu görmeye başlar. Ancak gördüğü çıplak kadın vücudu da siliktir. Örneğin bir gece pansiyondaki yatağında uykuya dalmışken “Yüzünde gıdıklanmaya benzer bir acayip hisle uyan[ır]. Burnunun ve ağzının üstünde et gibi sıcak ve yayvan bir madde vardı[r]. Hemen iki elini birden uzat[ır] ve biriyle, boşlukta bir bilek yakala[r]. İnce bir kadın bileği. Boş kalan eli, bu sefer çıplak bir kalçaya rastlamıştı[r].” (Safa, 2024:112-113). Özne, gördüğünü sandığı bu çıplak kadının kim olduğunu da anlayamaz, sadece topuğundan onu sevgilisi Selma’ya benzetir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Ferit’in gördüğü halüsinasyonların çoğu, gece, karanlıkta ve uykuya dalacağı sırada ortaya çıkmıştır ve genelde çıplak kadınlardır. Bu durum, onda cinsel bir açlığın bulunduğu, irade zayıflığına, huzursuzluğa işaret eder ve Bourgeois’ın “Cinsel halüsinasyonlar en sık görülen halüsinasyonlar”dır (2016: 23) şeklindeki tespitine de uygundur.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Ferit’in zihnindeki çıplak kadın görüntüleri giderek kaybolur ama bu kez de sürekli yer değiştiren, aniden yere düşen, kırılan eşyalar görmeye başlar. Romanda bu tür bir halüsinasyon şöyle anlatılır:

“Hemen arkasına dönen Ferit, biraz evvel içine paraları koyduğu çantanın, ayaklarının dibinde sallandığını ve duvara doğru yürüdüğünü gördü. (...) Sol tarafında ve uzakta bir gürültü daha duydu. Koltuğun üstüne koyduğu traş kutusu yere düşmüş kapağı açılmış, makine dışarı fırlamıştı. Peşinden yere iki kitap düştü.” (Safa, 2024: 200)

Eserde dikkati çeken diğer görsel halüsinasyon ise Ferit’in bir kâğıt sepetini annesinin kafasına benzetmesidir. Bu, romanda “Annemin başına benziyor bu. Ta kendisi. Gözleri kapalı. Öldüğü zaman yüzü böyle idi. Şimdi gülümsüyor. Korkmuyorum. İşte böyle güzeldi annem. Bana bir şey söylemek istiyor. Ağzını oynatıyor. Sesini duymuyorum.” (Safa, 2024: 207) cümleleriyle anlatılır.

Ferit, Büyükada’ya geldikten sonra da halüsinasyonlar görmeye devam eder. Ancak bu defa gördüğü görsel halüsinasyonların sebebi, dizginleyemediği cinsel arzularına, anne veya babasına ilişkin değil, teyzesinin ölümünden kendisinin sorumlu tutulacağı, cinayetle suçlanacağı korkusudur. Kaldığı köşkün etrafında polisleri görmesi onu endişelendirir, tutuklanacağını düşünür ve bu korkunun verdiği sıkıntıyla ateşi çıkar. Bu buhran içinde gözleri Matmazel Noraliya’nın duvardaki fotoğrafına takılır, olağanüstü bir şekilde fotoğraftaki Noraliya’nın dimdik ona baktığını, göz kapaklarının açılıp kapandığını görür (Safa, 2024: 226).

Bu örnekler, Ferit’in görsel halüsinasyonlarının da tıpkı işitsel halüsinasyonlar gibi, dış dünyada maruz kaldığı birtakım olayların, bunların doğurduğu psikolojik sorunların tezahürü olduğunu, öznenin yaşadığı korku, arzu, ikilem veya şüpheleri yansıttığını göstermektedir.

2.3. Dokunsal Halüsinasyonlar

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında bahsi geçen işitsel ve görsel halüsinasyonların dışında yer yer dokunsal halüsinasyonlara da rastlanır. Bu tür halüsinasyonlar da şizofreni hastalığında görülen önemli belirtilerdendir. Dokunsal halüsinasyonlar, gerçek bir dış etki olmamasına rağmen kişinin kendisine dokunulduğunu hissetmesidir. Romanda bu tür halüsinasyonlar, Ferit pansiyondaki odasında yine uykuya dalarken tezahür eder ve şöyle anlatılır:

“Yüzünde gıdıklanmaya benzer bir acayip hisle uyandı. Burnunun ve ağzının üstünde et gibi sıcak ve yayvan bir madde vardı.” (Safa, 2024: 112); “Uyumak üzere iken uyandı. Alnında bir avuç vardı. Kendi eli değil. (...) Alnında parmaklar geziniyor ve nemli saçlarının arasına dalıyordu.” (Safa, 2024: 144)

Bu halüsinasyonlarda da dokunduğu algılanan insanların çıplak kadınlar olması dikkat çekicidir ve delikanlının bastırılmış cinsel arzularına işaret etmektedir.

Sonuç

Bütün bunlar, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda rüya ve halüsinasyonların özellikle Ferit'in ruh hâllerini yansıttığını ve delikanlıda birtakım ruhsal sorunların bulunduğu gösteriyor. Bunların kaynağında bir kısmı baba ve anneye, bir kısmı cinsel açlığa, iradesizliğe, kendine güvensizliğe, şüpheye, korkuya ve inanç boşluğuna ilişkin sorunlar var. Böylece Ferit'in bastırıldığı birtakım duygular, arzular ve korkular, rüyalar ve halüsinasyonlar vasıtasıyla ortaya çıkıyor. Ayrıca romanda rüya ve halüsinasyonların, içinde bulunulan fiziksel ve sosyal çevreyle ilgisi olduğu da dikkati çekmekte. Nitekim pansiyon, bunaltıcı ve kirli sosyal çevresiyle kâbusları, korkutucu rüya ve halüsinasyonları tetiklerken, Büyükkada'daki ferah köşk, özneyi aydınlık ve sükûnete davet ediyor.

Kaynaklar

Freud, Sigmund, *Rüyaların Yorumu*, çev.: Dilman Muradoğlu, Say Yay., İstanbul 2021.

Jung, Carl Gustav, *Rüyalar*, çev.: Aylin Kayapalı, Pinhan Yay., İstanbul 2015.

Mete, Levent, *Şizofreni: En Uzak Ülke*, İletişim Yay., İstanbul 1998.

Montangero, Jacques, *Rüyanın Psikolojisi*, çev.: İsmail Yerguz, Say Yay., İstanbul 2016.

Sacks, Oliver, *Halüsinasyonlar*, çev.: Deniz Koç, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012.

Safa, Peyami, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2024.

Tek, Ayhan, “Kürt ve Türk Edebiyatlarında Bir Bellek Metaforu Olarak ‘Kuyu’”. *VII. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Bildiri Kitabı*, ed.: Bekir Zengin, Kriter Yay., İstanbul 2018, s. 63-74.